

BIURO
RZECZNIKA PRAW DZIECKA

Raport Rzecznika Praw Dziecka

Ogólnopolskie badanie jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce

Obszar nr 4
Rówieśnicy i wsparcie społeczne

Warszawa 2021

Rzecznik
Praw Dziecka
Mikołaj Pawlak

SPIS TREŚCI

1. CEL BADANIA.....	3
2. NOTA METODOLOGICZNA.....	3
2.1. CHARAKTERYSTYKA NARZĘDZIA BADAWCZEGO.....	3
2.2. CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW.....	4
2.3. OGRANICZENIA ZWIĄZANE Z BADANIEM.....	11
3. WYNIKI BADANIA.....	12
4. REKOMENDACJE.....	23
BIBLIOGRAFIA.....	25

1. CEL BADANIA

Głównym celem badania, zleconego przez Rzecznika Praw Dziecka Mikołaja Pawlaka, jest ocena jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce. Badanie wpisuje się w koncepcje teoretyczne związane z dobrostanem dzieci i młodzieży oraz ujęciami konstruktywistycznymi codzienności. Uzyskane wyniki pozwolą na identyfikację poziomu funkcjonowania dzieci w kilku wyróżnionych sferach życia (np. psychiczna, społeczna, rodzinna, wirtualna) oraz rekonstrukcję świata, w którym dzieci funkcjonują na co dzień (rekonstrukcja codzienności). Uzyskane rezultaty pozwolą na wskazanie obszarów problematycznych oraz tych, które stanowią zasób, mocne strony współczesnych dzieci i młodzieży. Identyfikacja obszarów pozwoli na zaprojektowanie właściwych polityk i interwencji publicznych zgodnie z zasadami tworzenia rozwiązań opartych na wiedzy (*evidence-based*) (Cartwright & Hardie, 2012; Davies i in., 2000).

Niniejszy raport koncentruje się na jednym wymiarze – rówieśnicy i wsparcie społeczne.

2. NOTA METODOLOGICZNA

2.1 CHARAKTERYSTYKA NARZĘDZIA BADAWCZEGO

Kwestionariusz KIDSCREEN powstał jako odpowiedź na konieczność wypracowania jednolitego, dla krajów europejskich, narzędzia do oceny jakości życia dzieci (Ravens-Sieberer & Kidscreen Group Europe, 2016). Został on opracowany w ramach projektu *Screening for and Promotion of Health-Related Quality of Life in Children and Adolescent. A European Public Health Perspective* realizowanego w latach 2001-2004 na zlecenie Komisji Europejskiej w ramach V Ramowego Programu Współpracy Naukowej. W projekcie uczestniczyło 13 państw europejskich (Ravens-Sieberer i in., 2008), w tym przedstawiciel Polski - dr Joanna Mazur z Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie.

Kwestionariusz KIDSCREEN przeznaczony jest dla dzieci i młodzieży w wieku 8-18 lat. KIDSCREEN-52 obejmuje 10 obszarów, wymiarów życia (Ravens-Sieberer i in., 2005), a KIDSCREEN-27 obejmuje 5 obszarów (Ravens-Sieberer i in., 2007).

Kwestionariusze KIDSCREEN mają następujące zalety:

- są uniwersalne;
- są możliwe do zastosowania w różnych krajach i kulturach;
- spełniają wysokie standardy metodologiczne, zgodne ze współczesną teorią budowania testów psychologicznych i kwestionariuszy do badania jakości życia;
- są praktyczne (krótkie, łatwe w użyciu, posiadają prosty system oceny wyników) (Mazur, 2008).

W badaniu posługiwano się polską adaptacją kwestionariusza opracowaną przez zespół Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie (Mazur, 2008).

2.2 CHARAKTERYSTYKA RESPONDENTÓW

Badaniem objęto łącznie ponad 5800 uczniów z całej Polski, na trzech poziomach edukacyjnych: edukacji wczesnoszkolnej (klasy 2. szkoły podstawowej), szkoły podstawowej (klasy 6.) i szkoły ponadpodstawowej (klasy 2. technika i licea ogólnokształcące). Pomiar przeprowadzono przy użyciu kwestionariusza The KIDSCREEN.

Realizacja badania w szkołach miała miejsce w czerwcu 2021 r., pod koniec roku szkolnego podczas pandemii koronawirusa SARS-CoV-2. Badanie wykonała firma Danae sp. z o.o. z Gdańska.

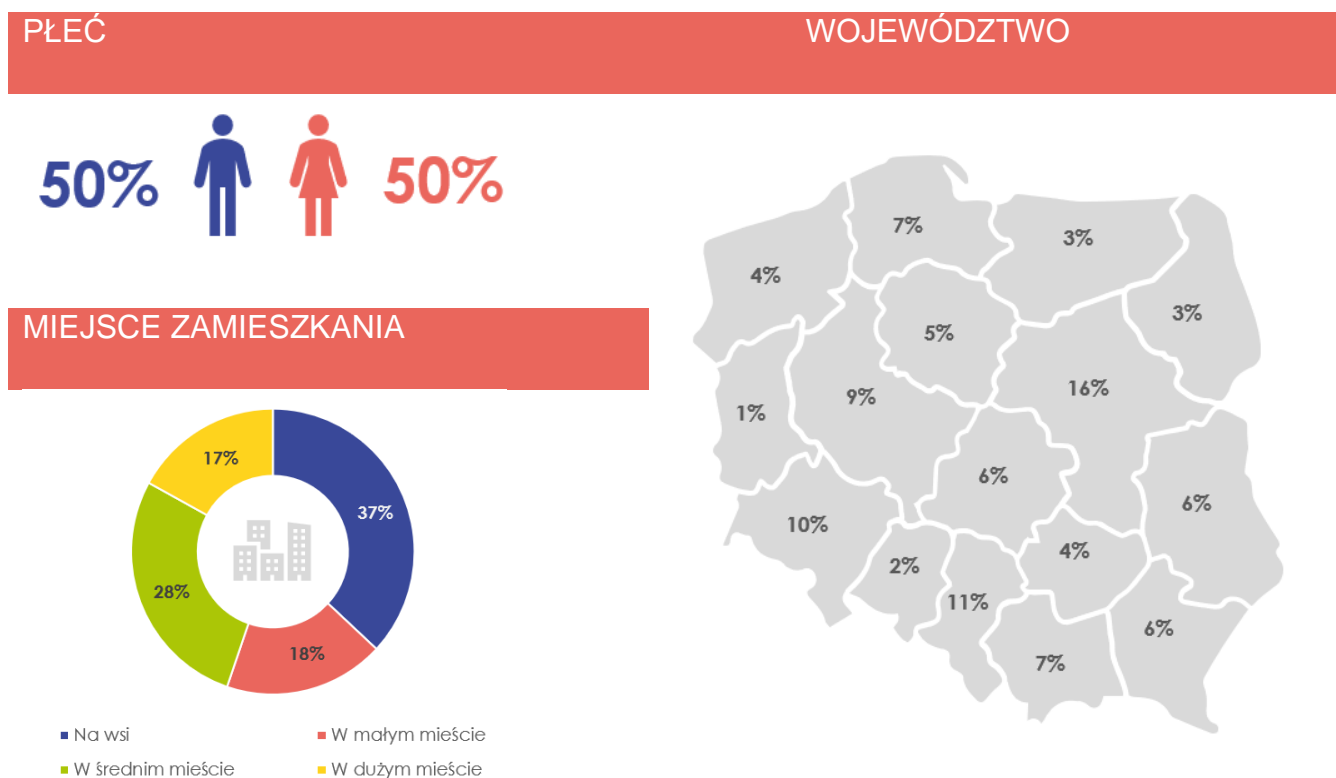
KLASY DRUGIE SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Struktura dzieci ze względu na płeć w drugich klasach szkół podstawowych rozkładała się równomiernie. W zrealizowanej próbie 61% dzieci uczyło się w szkołach miejskich, 39% to szkoły zlokalizowane na wsi. Największy udział miały województwa: mazowieckie (16%), śląskie (11%) i dolnośląskie (10%).

Według deklaracji najmłodszych – prawie czterech na dziesięciu badanych uczniów mieszkało na wsi (37%), trzech na dziesięciu zamieszkiwało średniej

wielkości miasta (28%), zaś po prawie 20% respondentów mieszkało w dużych (17%) i w małych miastach (18%).

Wykres 1. Charakterystyka respondentów – płeć i lokalizacja (KL. 2. SP)

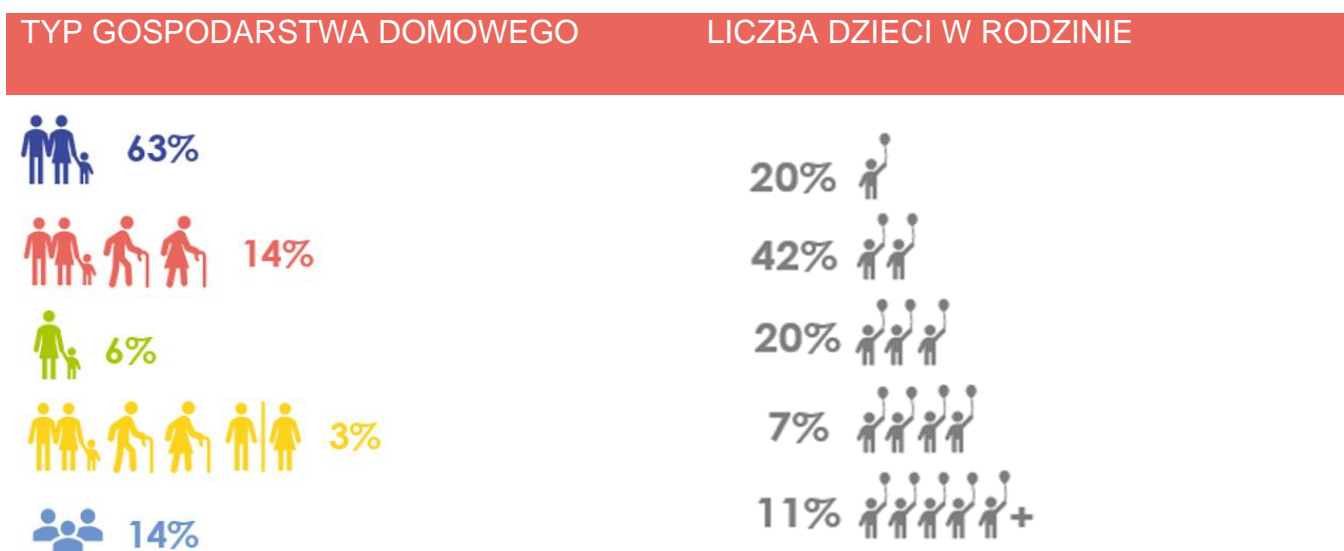

Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły podstawowej, N=1841

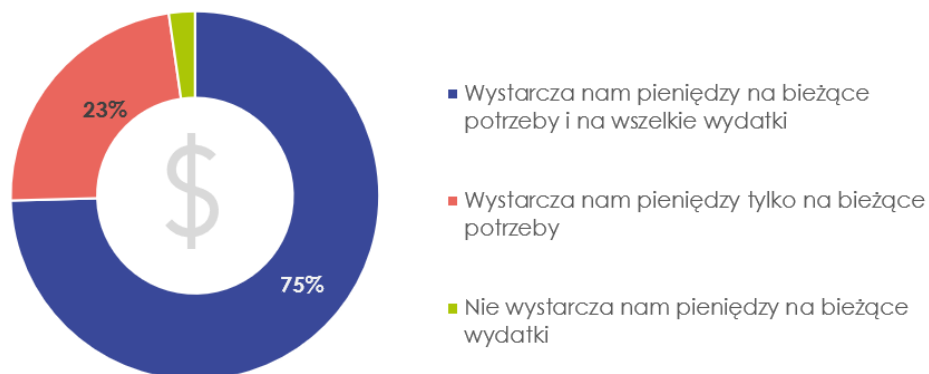
W badaniu wzięły udział dzieci reprezentujące różne typy gospodarstw domowych. 6 na 10 badanych (63%) zadeklarowało, że wychowuje się w pełnej rodzinie składającej się z matki, ojca oraz ewentualnego rodzeństwa. Rzadziej drugoklasistów wychowują oboje rodziców oraz dziadkowie, bądź jeden z nich – 14%. Około 6% badanych dzieci wychowuje się tylko z matką i ewentualnym rodzeństwem oraz niespełna 3% w rodzinie z obojgiem rodziców, ewentualnym rodzeństwem, dziadkami bądź jednym z nich oraz wujostwem, ewentualnie z jednym z wujostwa.

Inne typy gospodarstw domowych stanowiły 14%, wśród nich znalazły się takie, gdzie dziecko wychowywane jest przez samych dziadków (0,6%), wyłącznie przez ojca (0,4%) czy dorosłe rodzeństwo (0,2%).

Wykres 2. Charakterystyka respondentów – sytuacja rodzinna (KL. 2. SP)

SYTUACJA MATERIALNA

Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły podstawowej, N=1841

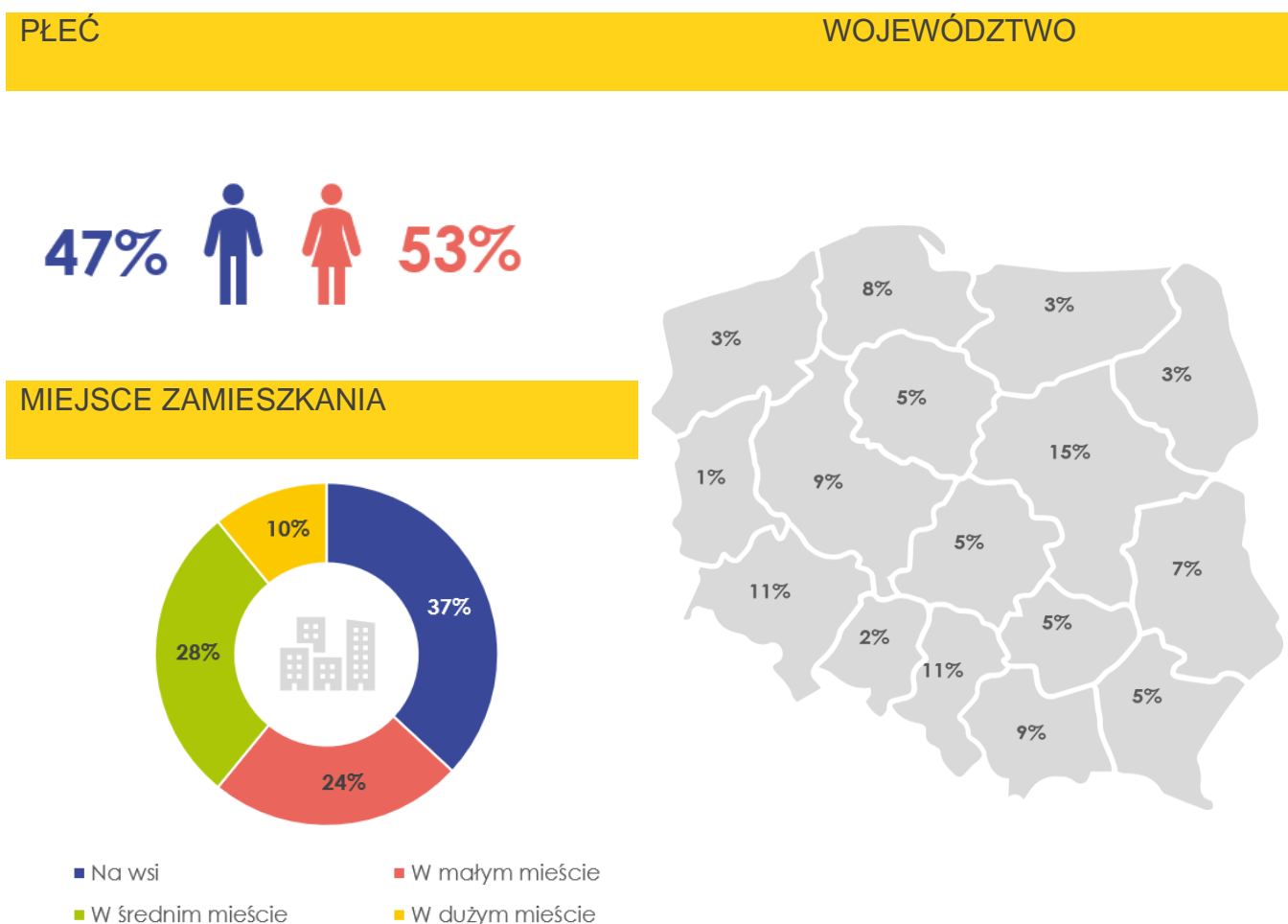
Dodatkowo badanych zapytano o liczbę dzieci w ich najbliższej rodzinie, prosząc również o wliczenie samych siebie. Najwięcej – 42% badanych ma jedno rodzeństwo, 20% badanych było jedynakami, tyle samo zadeklarowało, że w najbliższej rodzinie poza nim jest dwoje dzieci. 7% respondentów posiadało troje rodzeństwa, a 11% wychowywało się w rodzinach z minimum pięciorgiem dzieci.

Sytuacja materialna rodzin dzieci z drugich klas szkół podstawowych na ogół jest dobra. Trzy czwarte rodzin (75%) stać na dodatkowe wydatki, a niespełna jedna czwarta jest w stanie zaspokoić tylko bieżące potrzeby (23%).

KLASY SZÓSTE SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Wśród szóstoklasistów nieco przeważały dziewczęta – 53% kobiet w odniesieniu do 47% mężczyzn. 57% uczniów uczęszczało do szkół zlokalizowanych w miastach, a 43% do szkół wiejskich. Największy udział w próbie miały województwa: mazowieckie (15%), śląskie (11%) i dolnośląskie (11%). Według deklaracji – prawie czterech na dziesięciu badanych uczniów mieszkało na wsi (37%), co czwarty zamieszkiwał małe miasto (24%), trzech na dziesięciu miasto średniej wielkości (28%).

Wykres 3. Charakterystyka respondentów – płeć i lokalizacja (KL. 6. SP)

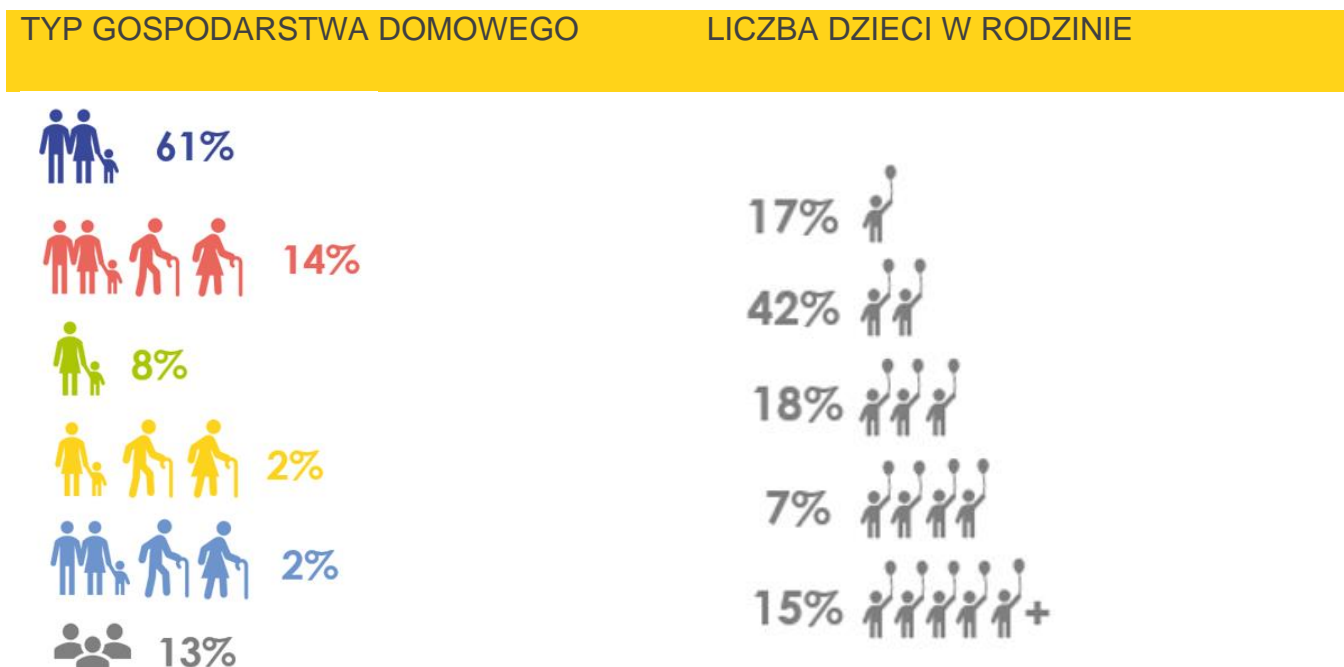
Podstawa: uczniowie klas 6. szkoły podstawowej, N=1900

Najwięcej szóstoklasistów wychowywało się w rodzinie pełnej, składającej się z obu rodziców i ewentualnego rodzeństwa (61%). Rzadziej badani pochodzili się z rodziny składającej się z matki, ojca, ewentualnego rodzeństwa oraz dziadków bądź jednego z nich – 14%. Około 8% badanych nastolatków zamieszkiwało tylko z matką, a po 2% badanych zadeklarowało, że wychowuje się w rodzinie z babcią/dziadkiem, zarówno bez ojca, jak i z nim. Pozostałe 13% dzieci zamieszkiwało w innego rodzaju typach gospodarstw domowych.

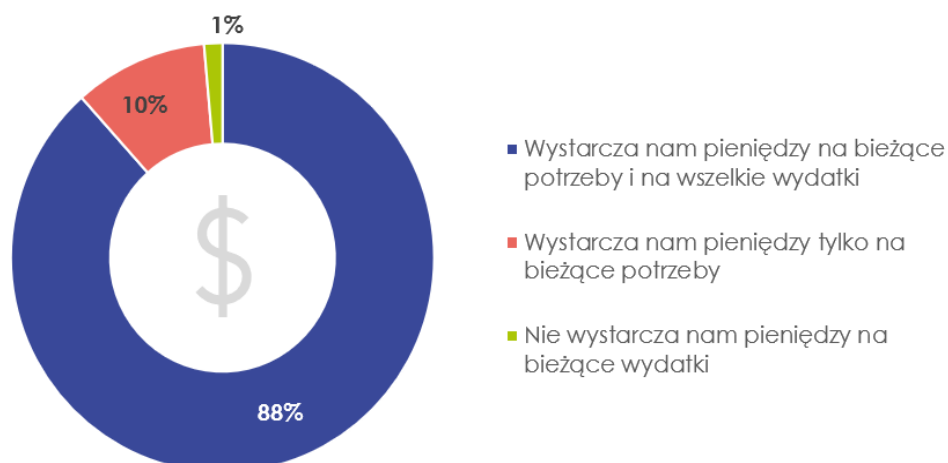
17% szóstoklasistów było jedynakami. Najwięcej, bo 42% nastolatków miało jedną siostrę lub brata, a niespełna jedna piąta (18%) wychowywała się jeszcze z dwojgiem rodzeństwa. Gospodarstwa z czworgiem dzieci w rodzinie tworzyło 7% badanych, a z wielodzietnych powyżej czworga dzieci pochodziło 15% szóstoklasistów.

Sytuacja materialna rodzin uczniów z 6. klas szkół podstawowych była przez nich oceniana jako dobra – 88% deklaroowało, że wystarczy im pieniędzy na bieżące potrzeby i wszelkie wydatki, co dziesiąta rodzina miała środki na zabezpieczenie tylko bieżących potrzeb, a 1% gospodarstw borykał się z problemami finansowymi.

Wykres 4. Charakterystyka respondentów – sytuacja rodzinna (KL. 6. SP)

SYTUACJA MATERIALNA

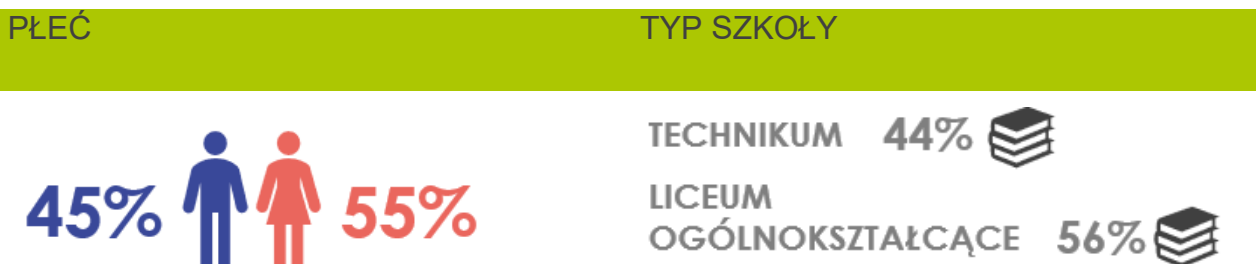
Podstawa: uczniowie klas 6. szkoły podstawowej, N=1900

KLASY DRUGIE SZKOŁY PONADPODSTAWOWEJ

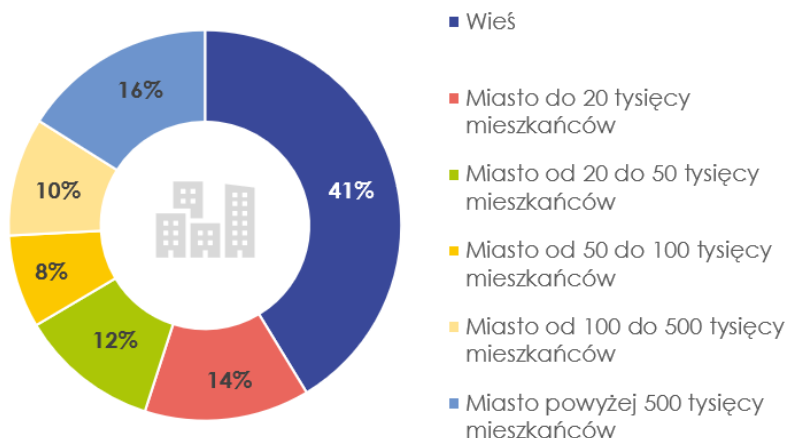
W badanej próbie 44% uczniów szkół ponadpodstawowych to uczniowie technikum, a 56% uczęszczało do liceum ogólnokształcącego. Kobiety stanowiły ponad połowę respondentów z tej kategorii wiekowej (55%), przy czym dwie trzecie z nich uczyło się w liceum (66%). Mężczyźni częściej byli uczniami szkół technicznych (60%), do liceum uczęszczała jedna trzecia z nich.

Chociaż szkoły ponadpodstawowe zlokalizowane były w miastach, uczniowie pochodzili z różnych typów wielkości miejscowości. Czterech na dziesięciu nastolatków (41%) mieszkało na obszarach wiejskich, 16% zamieszkiwało największe miasta, a co dziesiąty miasto liczące od 100 do 500 tysięcy mieszkańców (10%).

Wykres 5. Charakterystyka respondentów – płeć i lokalizacja (LO/TECH)

MIEJSCE ZAMIESZKANIA

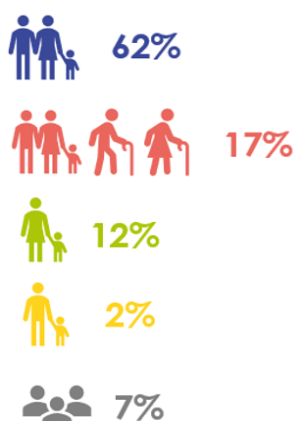
Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły ponadpodstawowej, N=2156

Najczęściej występującym typem gospodarstwa domowego wśród młodzieży była rodzina pełna – z obojgiem rodziców i dzieckiem/dziećmi (62%). Rzadziej badani wychowywali się w rodzinie wielopokoleniowej, zamieszkując z rodzicami i dziadkami (bądź jednym z nich) – 17%. Około 12% badanych nastolatków wychowuje matka, 2% sam ojciec, a 1% zamieszkuje samodzielnie. 7% stanowiły inne typy gospodarstw.

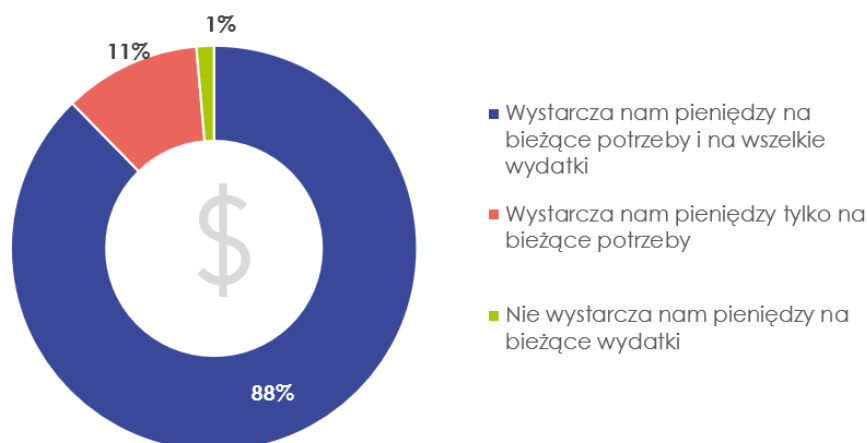
Wykres 6. Charakterystyka respondentów – sytuacja rodzinna (LO/TECH)

TYP GOSPODARSTWA DOMOWEGO

LICZBA DZIECI W RODZINIE

SYTUACJA MATERIALNA

Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły ponadpodstawowej, N=2156

Prawie połowa (47%) uczniów posiada jedno rodzeństwo, a jedna piąta – dwoje. Jedyńcy stanowią 16% próby, natomiast z rodzin wielodzietnych, składających się z przynajmniej czworga dzieci, pochodzi 9%.

Sytuacja materialna gospodarstwa była przez młodzież z klas licealnych i w technikach oceniana jako dobra – 80% deklaroowało, że wystarcza im pieniądze na bieżące potrzeby i wszelkie wydatki, co dziesiąta rodzina (11%) miała środki na zabezpieczenie tylko bieżących potrzeb, a 1% gospodarstw borykał się z problemami finansowymi.

2.3 OGRANICZENIA ZWIĄZANE Z BADANIEM

Prowadzenie badań naukowych jest związane z podejmowaniem decyzji o ich konstrukcji, przebiegu i analizie. Każde badanie jest umieszczone w określonej perspektywie teoretycznej i metodologicznej. Istotne jest, aby zostały zapewnione odpowiednie warunki do osiągnięcia wysokiej trafności i rzetelności badań. Osoby planujące oraz realizujące badania dołożyły wszelkiej staranności, aby osiągnąć rezultaty jak najwyższej jakości. Jednocześnie są świadome ograniczeń występujących w badaniu.

Badania były prowadzone w czasie pandemii. Dzieci i młodzież objęta badaniem wróciła do szkół po okresie zajęć zdalnych. Analizując dane, należy to wziąć pod uwagę. Kwestionariusz KIDSCREEN powstał na bazie określonego paradygmatu badawczego, z którego wynikają założenia metodologiczne. Nie rości sobie prawa do badania całości jakości życia, środowiska dziecka, ale bada 10 obszarów, które zostały wypracowane w czasie przygotowywania kwestionariusza. Także to narzędzie badawcze ma swoje ograniczenia (Ravens-Sieberer & Kidscreen Group Europe, 2016), choć wśród innych wyróżnia się jakością oraz międzynarodowym charakterem.

3. WYNIKI BADANIA

Analizując wyniki badania, uwzględniono różne sposoby opracowania danych, które zostały wskazane w podręcznikach kwestionariusza KIDSCREEN (Mazur, 2008; Ravens-Sieberer & Kidscreen Group Europe, 2016). Dla celów diagnostycznych istotne było wskazanie grupy dzieci, które osiągały niski lub w normie poziom wyników. Wskazanie na grupę zagrożoną pozwala ocenić skalę koniecznej pomocy i wsparcia w danym obszarze.

Drugą miarą, szczególnie istotną ze względu na możliwość porównania wyników różnych badań (w ujęciu czasowym i geograficznym), to średnia uzyskiwanych wyników.

W podręczniku do kwestionariusza obszar związany z rówieśnikami i wsparciem społecznym odnosi się do stosunków dziecka z innymi osobami w tym samym wieku, jak również do spostrzeganego wsparcia społecznego. Pytania sprawdzają, w jakim stopniu dziecko/nastolatek czuje się akceptowany przez innych, ma poczucie bycia członkiem grupy rówieśniczej, czy jest w stanie nawiązywać i podtrzymywać przyjaźnie.

Wynik niski jest charakteryzowany w następujący sposób: osoby odrzucone przez rówieśników, nie czujące wsparcia i zrozumienia z ich strony.

Wysoki wynik jest charakteryzowany następująco: osoby akceptowane, wspierane przez rówieśników i mogące (z wzajemnością) polegać na nich.

Ogólne wyniki związane z oceną relacji z rówieśnikami wskazują, że 17% uczniów w Polsce wymaga interwencji w obszarze związanym z rówieśnikami i wsparciem społecznym.

W badaniu niski wynik osiągnęło średnio: 19% uczniów klasy 2. SP, 17% uczniów klasy 6. SP oraz 16% uczniów klasy 2. szkoły ponadpodstawowej. Analiza poszczególnych wymiarów tego obszaru wygląda następująco:

		Mężczyzna/Chłopak	Kobieta/Dziewczyna
2 KL SP	Niski wynik	19%	18%
	W normie	81%	82%
	Total	915	926
6 KL SP	Niski wynik	15%	19%
	W normie	85%	81%
	Total	897	1003
2 KL LO/TECH	Niski wynik	15%	16%
	W normie	85%	84%
	Total	974	1182

Czynnikiem różnicującym jest miejsce zamieszkania:

		Na wsi	W małym mieście	W średnim mieście	W dużym mieście
2 KL SP	Niski wynik	17%	21%	17%	22%
	W normie	83%	79%	83%	78%
	Total	17%	21%	17%	22%
6 KL SP	Niski wynik	19%	18%	17%	17%
	W normie	81%	82%	83%	83%
	Total	701	701	456	536

		Wieś	Miasto do 20 tysięcy mieszkańców	Miasto od 20 do 50 tysięcy mieszkańców	Miasto od 50 do 100 tysięcy mieszkańców	Miasto od 100 do 500 tysięcy mieszkańców	Miasto powyżej 500 tysięcy mieszkańców
LO/TECH	Niski wynik	13%	14%	12%	20%	16%	22%
	W normie	87%	86%	88%	80%	84%	78%
	Total	891	293	247	167	212	346

W badaniu uwzględniono także zmienną związaną z liczbą dzieci w rodzinie. Wyniki dotyczące osiągania wyników w normie lub niskich (poniżej normy) prezentowały się następująco:

		1 dziecko	2 dzieci	3 dzieci	4 dzieci	5 dzieci i więcej
2 KL SP	Niski wynik	16%	17%	18%	26%	23%
	W normie	84%	83%	82%	74%	77%
	Total	356	778	363	124	200
6 KL SP	Niski wynik	24%	17%	13%	22%	12%
	W normie	76%	83%	87%	78%	88%
	Total	321	806	333	127	279
LO/TECH	Niski wynik	15%	14%	16%	19%	19%
	W normie	85%	86%	84%	81%	81%
	Total	334	1015	435	162	195

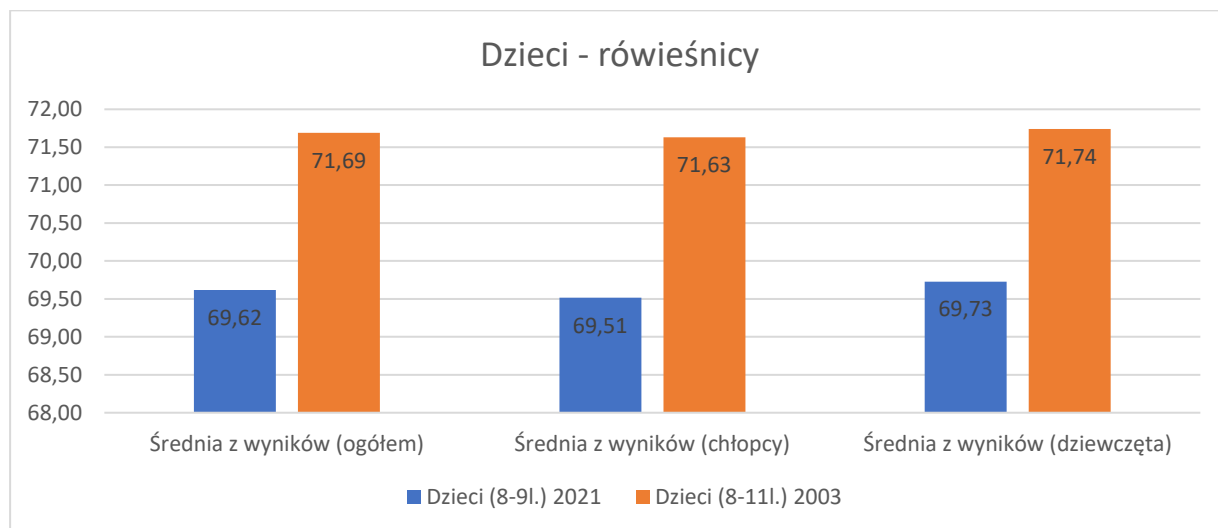
Kolejnym czynnikiem różnicującym respondentów był postrzegany status materialny. Wyniki w oparciu o ten czynnik kształtowały się następująco:

		Wystarcza nam pieniędzy na bieżące potrzeby i na wszelkie wydatki	Wystarcza nam pieniędzy tylko na bieżące potrzeby	Nie wystarcza nam pieniędzy na bieżące wydatki
2 KL SP	Niski wynik	14%	30%	47%
	W normie	86%	70%	53%
	Total	1373	426	42
6 KL SP	Niski wynik	15%	33%	42%
	W normie	85%	67%	58%
	Total	1680	193	27
LO/TECH	Niski wynik	13%	27%	40%
	W normie	87%	73%	60%
	Total	1889	242	25

Ostatnią zmienną, która pokazuje zróżnicowanie respondentów w osiągnięciu wyników w normie lub poniżej, jest miejsce zamieszkania w ujęciu geograficznym (województwo), co pokazuje tabela umieszczona w załączniku do raportu.

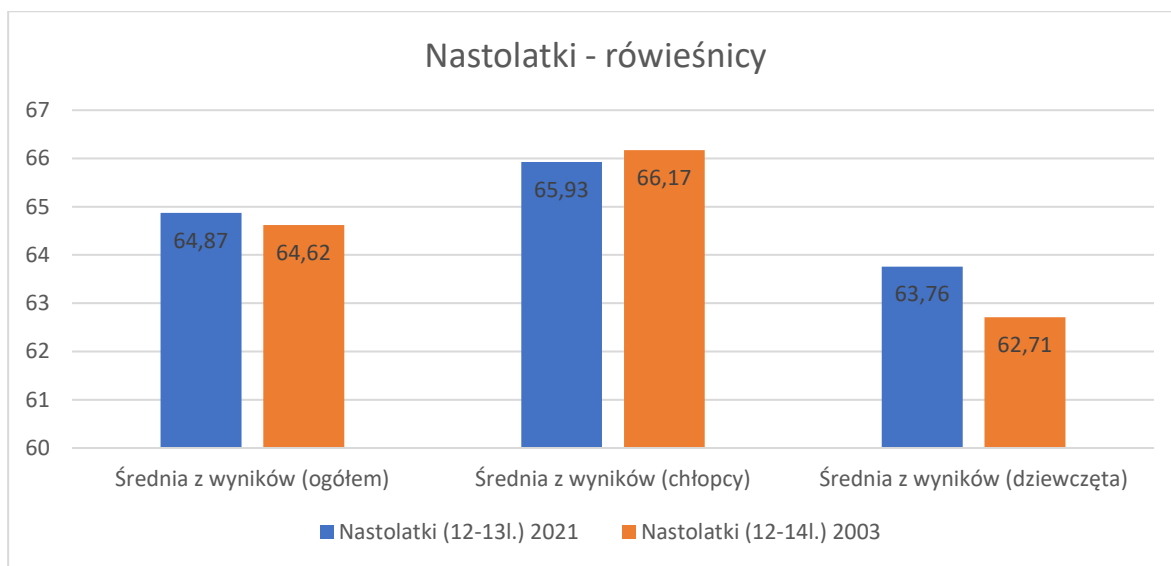
W tym miejscu warto pokazać, w jaki sposób zmieniały się wyniki uzyskiwane przez dzieci i młodzież na przestrzeni lat.

Badaniem referencyjnym będą analizy prowadzone przez zespół Instytutu Matki i Dziecka w Warszawie w 2003 roku (Mazur, 2008).

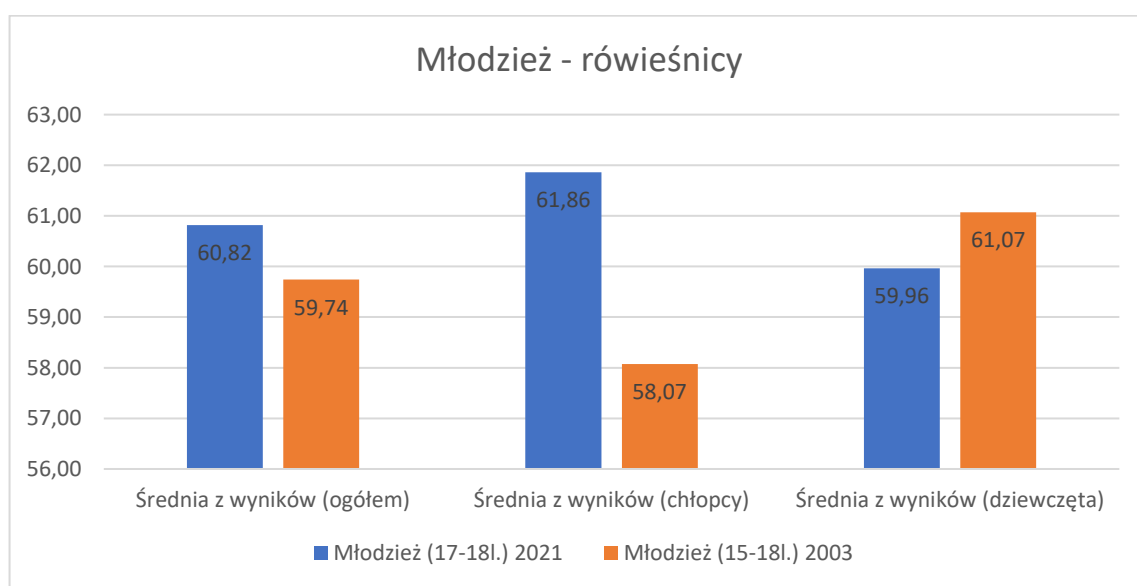
Z prezentowanego wykresu wynika, że obecnie dzieci klasy 2. szkoły podstawowej gorzej oceniają obszar związany z relacjami z rówieśnikami niż ich koleżanki i koledzy w 2003 roku.

W odniesieniu do dzieci z klas 6. szkoły podstawowej porównanie wyników obydwu badań wygląda następująco:

Jak widać na wykresie obecni uczniowie klas 6. średnio nieznacznie lepiej oceniają ten wymiar, przy czym chłopcy oceniają go gorzej niż w 2003 roku a dziewczęta lepiej.

Na poziomie szkoły średniej obecni uczniowie lepiej oceniają swoje relacje z rówieśnikami niż ich koleżanki i koledzy w 2003 roku, przy czym występuje duża różnica pomiędzy chłopcami i dziewczętami.

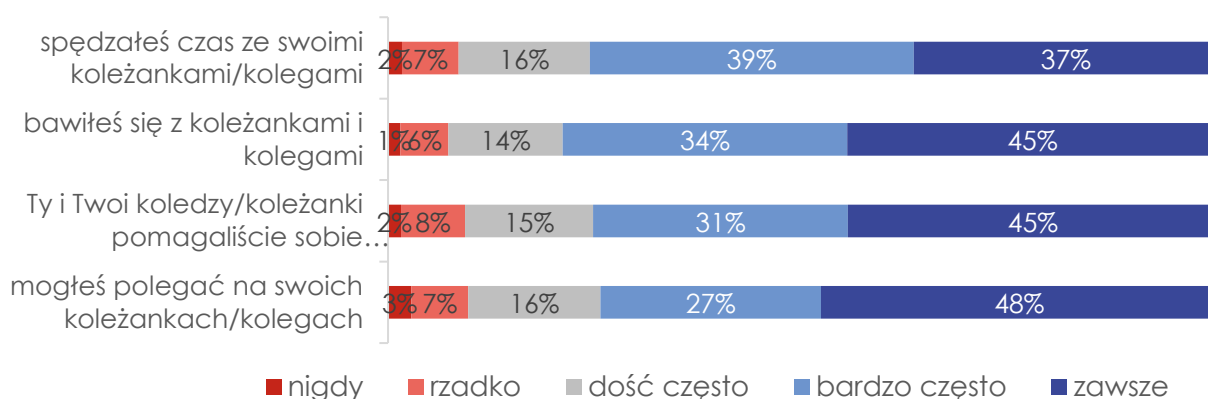

WYNIKI SZCZEGÓŁOWE DLA POSZCZEGÓLNYCH POZIOMÓW EDUKACYJNYCH

1. 2. KLASY SP

Wyniki badania, patrząc przez pryzmat procesu socjalizacji, są pozytywne. Ośmiu na dziesięciu (79%) najmłodszych uczniów w ostatnim tygodniu co najmniej bardzo często bawiło się z kolegami lub koleżankami. Trzy czwarte drugoklasistów równie często spędzało czas z rówieśnikami (76%), pomagało i mogło liczyć na pomoc kolegów i koleżanek (75%) oraz mogło na nich polegać (74%). Co dziesiąty uczeń nie mógł liczyć na takie wsparcie (10%).

Wykres 7. Relacje z rówieśnikami (KL. 2 SP)

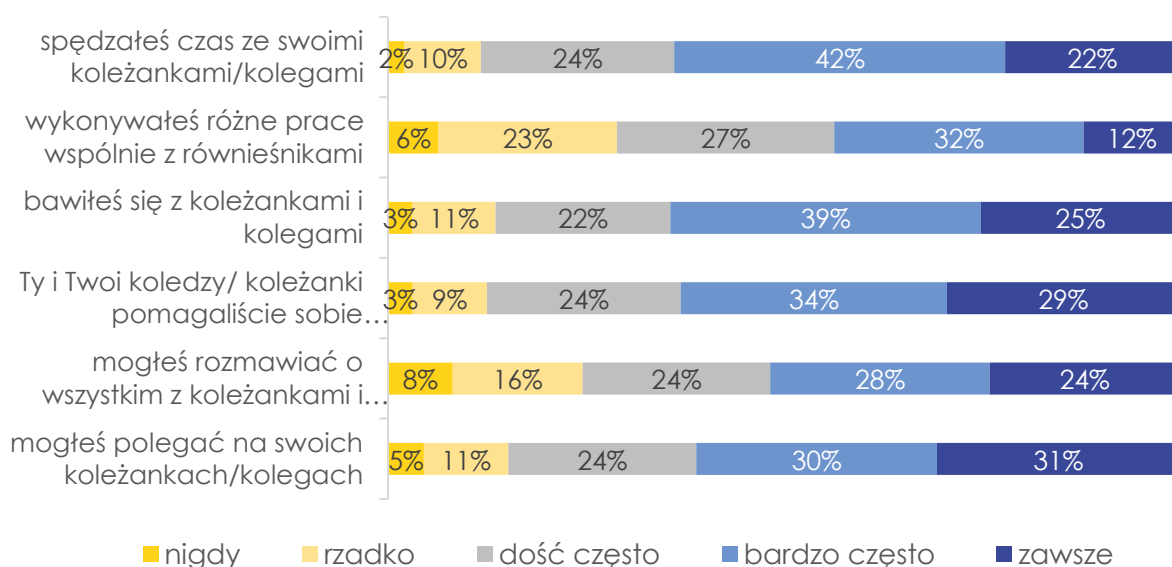
Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły podstawowej, N=1841

Nieco częściej na pomoc i wsparcie ze strony rówieśników, na które mogły liczyć zawsze, wskazywały dziewczynki. Przeciętnie również bardziej doceniały te aspekty (3,2 pkt vs. 3,0 u chłopców).

2. 6. KLASY SP

Starsi uczniowie szkół podstawowych nieco mniej czasu poświęcali na kontakt z rówieśnikami, a relacje te nie były aż tak bliskie. Prawie dwie trzecie dzieci bardzo często lub zawsze spędzało czas i bawiło się z kolegami i koleżankami (64%). Jednocześnie prawie jedna trzecia (29%) praktycznie nie wykonywała żadnych prac z innymi dziećmi. Choć ponad 60% najmłodszych zadeklarowało wzajemną pomoc oraz to, że przynajmniej bardzo często mogło polegać na swoich koleżankach i kolegach, aż jedna czwarta (25%) nie mogła porozmawiać z nimi o wszystkim (suma odpowiedzi nigdy i rzadko).

Wykres 8. Relacje z rówieśnikami (KL. 6 SP)

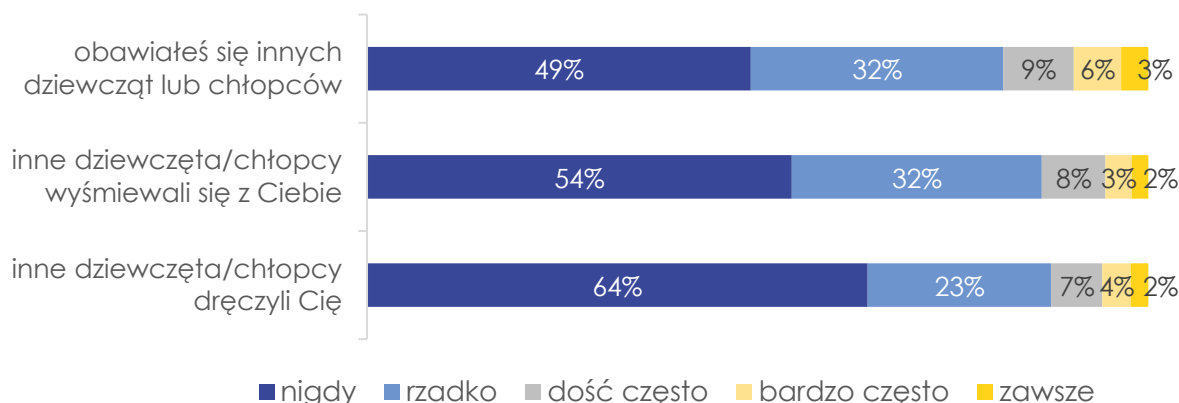
Podstawa: uczniowie klas 6. szkoły podstawowej, N=1900

Tematem poruszonym w ankietach ze starszymi uczniami była także kwestia przykrych doświadczeń ze strony innych osób, takich jak wyśmiewanie czy dręczenie przez rówieśników.

Uzyskane wyniki pozwalają na identyfikację problemu antagonizmów wśród dzieci w wieku szkolnym. Z przejawami dręczenia ze strony koleżanek i kolegów nigdy nie spotkało się 64% szóstoklasistów, co oznacza, że przykre doświadczenia przynajmniej raz w ostatnim tygodniu miała ponad jedna trzecia (36%). Jeszcze więcej

uczniów klas 6. doświadczyło wyśmiewania (46% wskazań dla odpowiedzi rzadko lub częściej), a aż ponad połowie zdarzyło się choć raz obawiać innych dziewcząt lub chłopców (51%). Mimo że średnie liczby punktów w tym aspekcie przyjmują wysokie wartości (od 3,2 do 3,4 na 4, gdzie 4 to najwyższy pozytywny wynik), to drażliwa sfera, wymagająca podjęcia odpowiednich kroków.

Wykres 9. Przykre doświadczenia ze strony innych osób (KL. 6 SP)

Podstawa: uczniowie klas 6. szkoły podstawowej, N=1900

Obserwowane są pewne istotne różnice w odpowiedziach ze względu na płeć nastolatków. Chłopcy rzadziej przyznają się do obawy przed rówieśnikami (55% vs. 43% dla odpowiedzi „nigdy”), z kolei dziewczynki nieco rzadziej padały ofiarami wyśmiewania (57% vs. 52%).

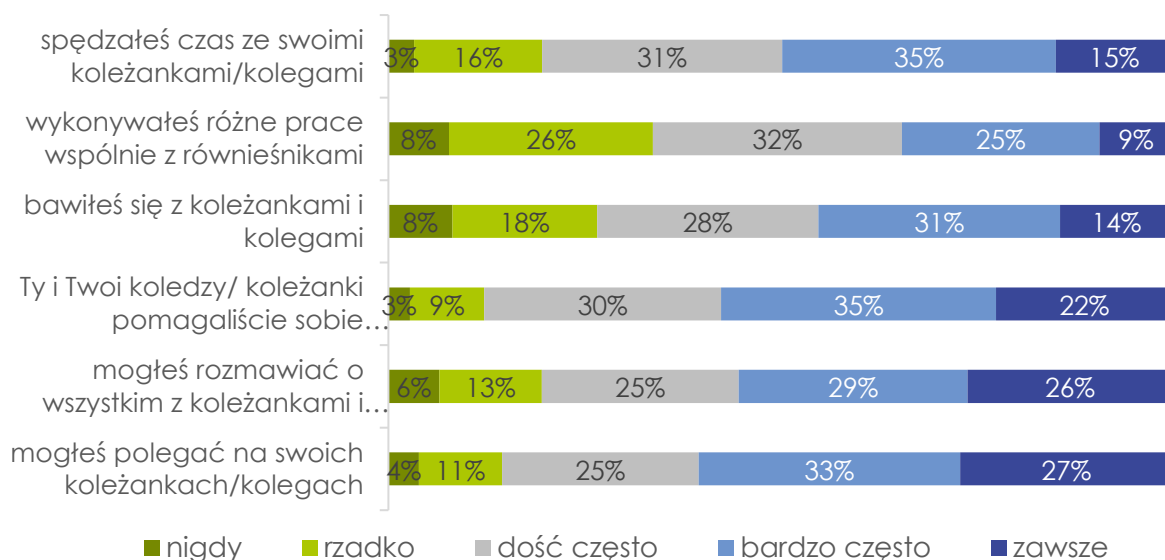
3. 2. KLASA LO/TECH

Wraz z wiekiem uczniów wspólne spędzanie czasu z rówieśnikami traciło na znaczeniu. Połowa młodzieży ze szkół ponadpodstawowych w minionym tygodniu spędziła znaczącą ilość czasu z kolegami i koleżankami (50%). Jedna trzecia (34%) praktycznie nie wykonywała z rówieśnikami żadnych wspólnych prac, a 27% nie uczestniczyło we wspólnych zabawach.

Nieco wyżej natomiast oceniane jest wzajemne wsparcie – sześciu na dziesięciu starszych nastolatków deklarowało możliwość polegania na swoich znajomych (60%) oraz wzajemną pomoc (58%). Nieco niżej (choć lepiej niż w przypadku

szóstoklasistów) oceniono możliwość rozmowy na dowolny temat – 55% miało ją zdecydowanie często, zaś co piąty uczeń rzadko lub wcale (19%).

Wykres 10. Relacje z rówieśnikami (LO/TECH)

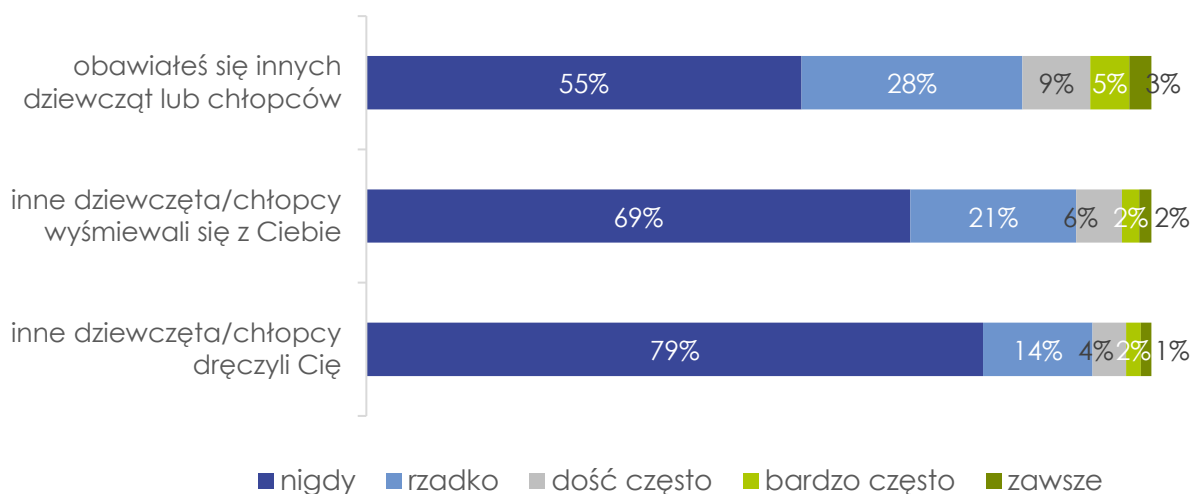

Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły ponadpodstawowej, N=2156

Gdy mowa o wspólnie spędzonym czasie, czy to na zabawie, czy wykonywaniu wspólnych prac, istotnie częściej „zawsze” z rówieśnikami przebywali mężczyźni oraz uczniowie technikum.

W szkole ponadpodstawowej problem przykrych doświadczeń był mniej widoczny, choć nadal istniejący. Najczęściej występującym zjawiskiem była obawa przed rówieśnikami (45% doświadczyło jej przynajmniej raz), prawie jednej trzeciej (31%) zdarzyło się być wyśmiewanym przez koleżanki czy kolegów, jedna piąta (21%) spotkała się z przejawem dręczenia (suma po wyłączeniu odpowiedzi „nigdy”).

Wykres 11. Przykre doświadczenia ze strony innych osób (LO/TECH).

Podstawa: uczniowie klas 2. szkoły ponadpodstawowej, N=2156

Obaw przed rówieśnikami, podobnie jak wśród młodszych uczniów, pozbawieni byli przede wszystkim mężczyźni (63% vs. 48% dla odpowiedzi „nigdy”). Z kolei biorąc pod uwagę typ szkoły, uczniowie liceów ogólnokształcących istotnie rzadziej spotykali się z wyśmianiem (73% vs. 66% dla odpowiedzi „nigdy”) czy dręczeniem (81% vs. 77% zaprzeczeń).

4. REKOMENDACJE

Prezentowane rekomendacje są wynikiem analizy danych uzyskanych w omawianym projekcie a także wiedzy eksperckiej i doświadczenia Rady Ekspertów przy Rzeczniku Praw Dziecka.

1. W kontekście badań istotne jest rozwijanie u dzieci i młodzieży kompetencji relacyjnych. Umiejętność budowania pozytywnych relacji rówieśniczych jest ważnym obszarem edukacji, który w dzisiejszych czasach jest często pomijany zarówno w wychowaniu w rodzinie, jak i w szkole. Dlatego konieczne jest przygotowanie pakietu programów, które pomogłyby rodzicom i nauczycielom na zaangażowanie w rozwój tych kompetencji u dzieci i młodzieży.
2. Szczególną troską należy objąć dzieci z rodzin ubogich, które w badaniach wskazują większy poziom ubóstwa relacyjnego. Istotne będzie wdrożenie programów profilaktycznych skierowanych do tej grupy, które nie dopuszczą do dysfunkcji w zakresie budowania i rozwijania relacji rówieśniczych.
3. Koniecznym jest podjęcie zintensyfikowanych, wspólnych (rodzice, nauczyciele, dzieci) wysiłków w przewyciężaniu zjawiska przemocy rówieśniczej.
4. Istotne jest zwiększenie poziomu wiedzy profesjonalistów (w tym nauczycieli) z zakresu przemocy rówieśniczej, zarówno w zakresie jej diagnozowania, jak i pracy z uczniami stosującymi przemoc oraz ofiarami.
5. W kontekście przemocy rówieśniczej istotne jest rozwijanie działań i programów obejmujących zarówno eliminację zachowań ryzykownych, jak i rozwój czynników chroniących dzieci i młodzież.
6. Ważne jest szersze wdrażanie programów opartych na współpracy rówieśniczej, jak mediacja rówieśnicza i wzajemna pomoc rówieśników.
7. W kontekście zapobiegania przemocy rówieśniczej należy wskazać na działania profilaktyczne związane z aktywnością sportową (szczególnie gry zespołowe), harcerską czy wspierającą działania grup młodzieżowych.
8. Istnieje bezpośredni związek pomiędzy występowaniem zachowań przemocowych w mediach, grach komputerowych a zachowaniami w świecie realnym. Dlatego ważnym wyzwaniem jest promocja mediów, gier, które nie

wspierają zachowań agresywnych, przemocowych, a propagują współdziałanie rówieśników, wzajemne wsparcie i pomoc.

9. W ostatnich latach zostało wypracowanych kilka dobrych programów związanych z zapobieganiem przemocy rówieśniczej, agresją a także pracą z dziećmi i młodzieżą stosującą i doświadczającą przemocy. Ważnym zadaniem jest upowszechnianie tych programów i ich wdrażanie w codziennym życiu szkół i innych instytucji, w których przebywają dzieci i młodzież.

Wyniki badania jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce oraz prace i rekomendacje Rady Ekspertów przy Rzeczniku Praw Dziecka staną się podstawą opracowania wystąpień generalnych Rzecznika, a także projektów nowych aktów prawnych.

BIBLIOGRAFIA

1. Cartwright, N., & Hardie, J. (2012). *Evidence-based policy: A practical guide to doing it better*. Oxford University Press.
2. Davies, H. T. O., Nutley, S. M., & Smith, P. C. (2000). *What works?: Evidence-based policy and practice in public services* (1. wyd.). Bristol University Press.
<https://doi.org/10.2307/j.ctt1t892t3>
3. Mazur, J. (2008). *Polska wersja kwestionariuszy do badania jakości życia związanej ze zdrowiem dzieci i młodzieży (KIDSCREEN)*. Instytut Matki i Dziecka.
4. Ravens-Sieberer, U., Auquier, P., Erhart, M., Gosch, A., Rajmil, L., Bruil, J., Power, M., Duer, W., Cloetta, B., & Czemy, L. (2007). The KIDSCREEN-27 quality of life measure for children and adolescents: Psychometric results from a cross-cultural survey in 13 European countries. *Quality of Life Research*, 16(8), 1347–1356.
5. Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Rajmil, L., Erhart, M., Bruil, J., Duer, W., Auquier, P., Power, M., Abel, T., & Czemy, L. (2005). KIDSCREEN-52 quality-of-life measure for children and adolescents. *Expert review of pharmacoeconomics & outcomes research*, 5(3), 353–364.
6. Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Rajmil, L., Erhart, M., Bruil, J., Power, M., Duer, W., Auquier, P., Cloetta, B., & Czemy, L. (2008). The KIDSCREEN-52 quality of life measure for children and adolescents: Psychometric results from a cross-cultural survey in 13 European countries. *Value in health*, 11(4), 645–658.
7. Ravens-Sieberer, U., & Kidscreen Group Europe (Red.). (2016). *The Kidscreen questionnaires: Quality of life questionnaires for children and adolescents: handbook* (3rd edition). Pabst Science Publishers.

